

RANGTASVIRDA RANG MUNOSABATLARI, NATYURMORT
ISHLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Tog'aev Keldiyor Xamidovich

Navoiy davlat pedagogika instituti O'zbekiston

E-mail: keldiyortogayev@gmail.com

Tel: +998936605302

Sadullayeva Muxlisa Nusratillo qizi

muxlisanadullayeva6@gmail.com

Tel: +998 90 234 68 58

Annotatsiya: Ushbu maqola rangtasvirda rang munosabatlari, natyurmort ishlashning o'ziga xos xususiyatlari va «Tasviriy san'at metodikasi» fanining maqsad va vazifalari, ilmiy tadqiqot bosqichi va metodlari, mashg'ulotlarining mazmuni va metodikasi, ta'lim dargohlarida tashqari ishlar mazmuni kabi masalalar o'z aksini topganligi haqida.

Kalit so'zlar: Axromatik ranglar, Xromatik ranglar, Ranglar yana och-to'qligi ya'ni och qizil, to'q sariq. to'q qizil, och sariq Bo'yoqlar asosan ikki xil yo'l bilan tayyorlanadi.

Annotation: This article deals with issues such as color relations in painting, specific features of still life work and the goals and objectives of the discipline "Methodology of Fine Arts", the stages and methods of scientific research, the content and methodology of training, the content of extracurricular activities in educational institutions. in the fact that he found his reflection.

Key words: Achromatic colors, Chromatic colors, Colors are light-dark, i.e. light red, orange. dark red, light yellow Dyes are mainly made in two different ways.

Аннотация: В статье рассматриваются такие вопросы, как цветовые отношения в живописи, особенности натюрмортного творчества, а также цели и задачи дисциплины «Методология изобразительного искусства», этапы и методы научного исследования, содержание и методика обучения, содержание внеклассной деятельности в образовательных учреждениях в том, что он нашел свое отражение.

Ключевые слова: Ахроматические цвета, Хроматические цвета, Цвета светло-темные, т.е. светло-красный, оранжевый. темно-красный, светло-желтый. Красители в основном изготавливаются двумя разными способами.

Kirish

Natyurmort va uni ishlanish usullari haqida fikr yuritishdan oldin biz rangtasvir haqida aytib o‘tsak. Albatta har bir tasviriy san‘at sohasi bilan faoliyati bog‘liq inson - hoh u rassom bo‘lsin, hoh tasviriy san‘at fani o‘qituvchisi yoki shu soha bilan bog‘liq bo‘lgan hunarmand :- barchasi birinchi o‘rinda qalamtasvirni yaxshi bilgan holda rangtasvirga kirib boradi (rangtasvirga bog‘liq sohalarda). Shu o‘rinda rangtasvir o‘zi nima-?, rangtasvirda qalam tasvirning o‘rni qanday-? degan savollarga javob berib o‘tamiz. Rangtasvirning ilmiy negizini rangshunoslik fani tashkil qiladi.

Rangshunoslik bo‘lg‘usi rassomlarga ranglarni tabiatda hosil bo‘lishi va tarqalishi masalalarini ularning atrof-muhit ta‘sirida o‘zgarib ko‘rinishini, bo‘yoqlarini tayyorlash va ulardan foydalanish yo‘llarini o‘rgatadi. O‘rta Osiyoda ranglar haqidagi ta‘limot qadimdan kitob miniatyurasi, naqqoshlik, devorlarga freska, pannolar ishlash bilan bog‘liq holda rivojlanib kelgan. Chunki musavvirlik hunari rang tanlash va ularni tayyorlay bilishni talab etadi. Shuning uchun har bir shogird, avvalo, rang tayyorlash sirlarini va shu ishga bog‘liq kimyoviy jarayonlarni o‘rgangan bo‘lishi kerak.

Ranglarni tabiatda qanday hosil bo‘lishi va tarqalish hodisalari qadimdan olimlar va rassomlarning diqqatini tortgan. Uyg‘onish davri buyuk rassomlari va nazariyachilari Mon Batista Alberti, Leonardo da Vinchi va boshqalar rangtasvir haqidagi asarlarida ranglarning xususiyatlari haqida yozganlar. Rang inson hayotida muhim rol o‘ynaydi. U turli vaziyatlarda odamga har xil ta‘sir etadi. Shuning uchun biz ayrim paytlarda ranglarni «quvonchli» va kayfiyatimizni tushkunligini ifoda etishi mumkin bo‘lgan «xira»-deb atashimiz bejiz emas.

Asosiy qism: Inson qadimgi paytlardan oq rangning ana shunday hususiyatlarini hisobga olib, o‘z faoliyatida unumli foydalanib kelganligi ma‘lum. Ayniqsa, shunday vosita sifatida rassomlar undan ustalik bilan foydalanganlar. Asarlariga har xil ranglar bilan jilo berib, odamlar kayfiyatiga turlicha ta‘sir etib fikrlar uyg‘otadigan tasvirlar yaratishga erishganlar. Shuning uchun tasviriy san‘atning juda ko‘p turlari janrlarida rang ham, uni ishlata bilish ham juda katta ahamiyatga egadir. Ammo u qalamtasvirning muhim ekanligi bilan quvvatli ekanligi ma‘lum haqiqatlardan eng asosiysi desak to‘g‘ri bo‘ladi.

Shuning uchun qadimdan qalamtasvirda ishlashga rangtasvirning asosi sifatida qarash shakllangan. Ammo rang xususiyatlarini yaxshi bilish har bir tasvir chizishni o‘rganuvchi uchun juda ahamiyatlidir. Maktab fizika kursidan ma‘lumki, ranglarning deyarli hammasi spektrning asosiy uch rangini qo‘shish orqali olinadi. Ular qizil, sariq, ko‘k ranglardir. Bular asosiy ranglar deb ataladi. Asosiy ranglarni qo‘shish orqali qo‘shimcha ranglar olinadi. Masalan, qizil va ko‘kni qo‘shish orqali binafsha, qizil va sariqni qo‘shish orqali esa zarg‘aldoq, sariq va ko‘kni qo‘shish orqali esa yashil ranglarni hosil qilish mumkin.

Ranglar tabiatan ikki xil xususiyati: iliq va sovuq xususiyatlari bizga ma'lum. Iliq ranglar qatoriga qizil, sariq, zarg'aldoq va ularga yashil ranglar, sovuq ranglar qatoriga yashil, zangori, binafsha va ularga yaqin bo'lgan ranglar kiradi. Shuningdek bular barchasi axromatik ranglardir. Qolgan ranglarning hammasi xromatik ranglardir. Axromatik ranglar bir biridan faqat och to'qligi bilan farq qiladi. Masalan, oq, kulrang, qora, qoraroq, juda qora, va boshqalar. Xromatik ranglar esa bir biridan rang tusi bilan farq qiladi, ya'ni – qizil, sariq, ko'k, yashil, jigarrang va hokazo. Ranglar yana och-to'qligi ya'ni och qizil, to'q sariq, to'q qizil, och sariq va to'yinganligi ya'ni yorqin, hiraligi bilan farq qiladi.

Rang doirasida qarama-qarshi joylashgan ranglar «kontrast» ranglar deb ataladi. Kontrast ranglar bir biridan keskin farq qilib, biri ikkinchisini yanada yorqin qilib ko'rsatadi. Masalan, yashil rang fonida qizil rang yorqin bo'lib ko'rinadi va aksincha qizil rang fonida yashil rang ancha yorqinlashadi. Rang bilan ishlashda rang garmoniyasini, ya'ni ranglar uyg'unligini, bilish katta ahamiyatga ega. Narsa va hodisalarni tasvirlashda moybo'yoq, tempera, akvarel, guash kabi bo'yoqlar ishlatiladi. Narsalarni bo'yoq yordamida tasvirlash ancha murakkab jarayon bo'lib, kishidan ranglarning xususiyatlarini va ularni samarali, uquvli tarzda ishlatish usullari texnikasini bilishni taqozo etadi.

Bo'yoqlar yordamida narsaning hajmi, fakturasi va fazoviy holatini tasvirlash rangtasvirda ishlashning asosini tashkil etadi. Har bir narsani chizuvchi tasvirlar ekan u ranglarga jiddiy e'tiborini qaratishi kerak. Ana shunda rangning tabiatdagi ko'rinishi farqli ekanligini bilib olish mumkin. Chunki narsaning rangi bizdan uzoq yaqinligiga qarab o'zgarib ko'rinadi. Buning sababi esa havo, atrof-muhitning predmet ko'rinishiga ta'siridandir. Qog'oz sathida ranglar munosabatlarini to'g'ri nisbatlarda topib ishlatish rangtasvirning haqqoniy aks etishida muhim ahamiyat kasb etuvchi omillardan eng muhimi deb hisoblasak o'rindir.

Akvarel bo'yog'ida ishlash ham o'z navbatida jiddiy o'qib o'rganishni, qattiq mashq qilishni talab etuvchi mashg'ulotdir. Ishning nazariy qismi amaliyot bilan bir paytda puxta o'rganib borishni taqazo etadi. Axromatik ranglardan boshqa barcha ranglar, ya'ni biror rang tusiga ega bo'lgan ranglar xromatik ranglarga kiradi. Quyosh spektorining barcha ranglari hamda ularning bir birlari bilan aralashtiruvidan hosil bo'lgan hamma ranglar jumlasidandir. Shuningdek, oq rang ham xromatik ranglar jumlasiga kiradi. Xromatik ranglar axromatik ranglardan farqli o'laroq, faqatgina yorug'ik kuchlari bilan emas, balki nomlari, tulari jihatidan ham ajralib turadi.

Masalan, sariq rang qizil ranglar ham yorug'lik kuchi bilan ham rangining tusi bilan ham keskin farq qiladi. Har bir xromatik rang uchta xossaga ega. Ular rang tusiga, rang yorug'ligiga (bunda kam yoki ko'p yorqinlik ko'zda tutiladi), rang to'yinganligiga (bunda kam yoki ko'p yorqinlik kuzda tutiladi) ega bo'ladi. Har bir xromatik rang ana shu uchta hossaga ko'ra bir birdan farqlanadi. Yuqorida aytilganlardan ma'lum

bo'ladiki, xromatik ranglar bir biridan uchta asosiy xossasi-rang toni (rangning o'zi), rangni och-to'qligi va to'yinganligi bilan farq qilar ekan. Spektorni sinchiklab kuzatsak, uning eng chekkasidagi qizil va binafsha ranglar orasida o'xshashlik alomatlarini sezamiz.

Ikkala rang bir biriga qo'shilsa, ularning oralig'ida qirmizi ranglar hosil bo'ladi. Bu hosil bo'lgan rangni qizil rang bilan binafsha rangning o'rtasida joylashtirib, spektor tutashtirilsa, halqa kelib chiqadi. Buni rangshunoslikda ranglar doirasi deb yuritiladi. Ranglar doirasidan qizil, qizg'ish zarg'aldoq, sariq, sarg'ish yashil, yashil tab zangori 9 havorang, ko'kimtir havorang, ko'k, ko'kimtir binafsha, qirmizi ranglarning har xil turlari ko'rinadi. Ranglar doirsida rang turlari juda ko'p bo'lishi mumkin. Lekin ko'zlarimiz ularni 150 taga yaqinini ajratishga qodir. Ranglarning doira bo'ylab joylashish tartibi muayyan saqlanadi.

Rang doirasi ikki teng bo'lakka bo'linsa, birinchi yarmida qizil, zarg'aldoq, sarg'ish yashil (pistoqi) ranglar, ikkinchi yarmida esa yashil havorang, feruza, zangori, ko'k binafsha ranglar joylashadi. Doiraning birinchi yarmidagilar iliq ranglar, ikkinchi yarmidagilar esa sovuq ranglardir. Bunday nomlanishiga sabab –qizil, sariq ranglar olovni, qizigan temirni cho'g'ni eslatadi, havorang, zangori, yashil ko'klar esa muzning, suvning rangini eslatadi. Bu farqlanish nisbiy bo'lib, har qanday iliq ham o'ziga nisbatan iliqroq rang yonida sovuq bo'lib ko'inishi va aksincha, sovuq rang o'zidan sovuqroq rang yonida iliqroq tuyilishi mumkin.

Kimyo fani bo'yoqlarning topilishiga, moddalarni kimyoviy usulda qo'shib, bo'yoqlarning retseplarini aniqlashga yordam beradi. Bo'yoqlar asosan ikki xil yo'l bilan tayyorlanadi. Bo'yoqlarning nomlari ko'pincha, qazilmadan qazib olingan joyning nomi bilan ajralib kelinadi. Masalan, bo'yoqlardan neopolitan sarig'ini olsak, bu sarg'ish malla rang bo'yoq Italiyaning Neapol shahri atrofdagi tog'lardan vulqon bilan otilib chiqqan moddadan tayyorlanadi. Xalilovka

oxrasi – oltin tusli buyoq bo'lib, Uralda Orenburg rayonida Xalilovkaqishlog'ida olinadi. Hind sarig'i – to'q sariq bo'yoq, Hindistonning Bengaliya shtatida o'sadigan hurmo daraxti yaprog'idan tayyorlanadi.

Yana ayrim yorqin qizil bo'yoqlarni kichkina jonivorlardan – dub daraxtida yashovchi qo'ng'izcha (kattaligi 2-8mm), Shimoliy Amerikada yashovchi qizil chuvalchangdan tayyorlanadi. Rang tusi ranglarning to'lqin uzunligiga qarab belgilanadi. Rangning bu hossasiga ko'ra biz ko'z orqali qizil, sariq, zangori va boshqa spektral ranglarni ko'ramiz hamda idrok qilamiz. Lekin rang turlari ularga qo'yiladigan rang nomlariga qaraganda ancha ko'pdir. Rang tusining to'lqinlar uzunligi o'zgarmaydi. Chunki oq rang qo'shilganda, faqatgina rang yorqinligi o'zgaradi va qaytarish koeffisienti bilan ifodalanadi. Yorqinlikni aniq o'lcham uchun fotometr degan asbobdan foydalaniladi. Rang turlari spektor ranglariga qanchalik

yaqinlashsa, ularning yorqinligi shunchalik yaxshi bo'ladi . Rangtasvir va rang munosabatlari haqida quyida kengroq fikr bildirishga harakat qilamiz.

Xulosa: Xullas, barcha ranglar bir-biri bilan chambarchas bog'langan, ular orasida qat'iy ketma-ketlik yoki chegara yo'q. Ba'zan bir vaqtning o'zida ikki yoki uch hyl ranglar bir bo'lishi ham mumkin. Bazan tayorlangan ranglarning ayrim qismlari qatnashmasligi ham mumkin. Ijodiy jarayonning uzun-qisqaligiga musavir chizayotgan asarning g'oyaviy mazmuni bilan birga, xilma-xil tashqi shart-sharoitlar ham ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Келдиёр Хамидович Тоғаев ТАСВИРИЙ САНЪАТДАГИ МАНЗАРА КОМПОЗИЦИЯСИ ЖАНРИГА ОИД АСАРЛАРИ ИНСОНДА ТАБИАТГА ВА ГУЗАЛЛИК ФАЗИЛАТЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ // Oriental Art and Culture. 2023. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tasviriy-sanatdagi-manzara-kompozitsiyasi-zhanriga-oid-asarlari-insonda-tabiatga-va-guzallik> fazilatlarini-shakllantirish (дата обращения)
2. Keldiyor Xamidovich Tog'ayev TASVIRIY SAN'AT MASHG'ULOTLARINI TABIAT QO'YNIDA TASHKIL TISHNING AFZALLIKLARI JIHATDAN PUXTA BILIM OLIISHIGA ERISHISH VA O'QUVCHILARNING IJODKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH OMILLARIGA E'TIBOR QARATISH // Oriental Art and Culture. 2022. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tasviriy-san-at-mashg-ulotlarini-tabiat-qo-ynida-tashkil-tishning-afzalliklari-jihatdan-puxta-bilim-olishiga-erishish-va-o> (дата обращения: 22.09.2023).
3. Dilmurod Xolmamatovich Axmedov XORIJIY TAJRIBALARDAN TASVIRIY SAN'AT TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING IJTIMOY PEDAGOGIK TARIXI VA ASOSLARI // Oriental Art and Culture. 2022. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/xorijiy-tajribalardan-tasviriy-san-at-tizimini-takomillashtirishning-ijtimoiy-pedagogik-tarixi-va-asoslari> (дата обращения: 22.09.2023).
4. Shovdirov, S. BB Boymetov Methods of Organizing Practical and Theoretical Classes for Students in The Process of Teaching Fine Arts International Journal on Integrated Education.
5. Niyazovish G. I. WAYS OF USE OF MODERN INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN FINE ARTS CLASSES AND THROUGH THE IMPROVEMENT OF IDEAS OF NATIONAL INDEPENDENCE TO STUDENTS //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2021. – Т. 9. – №. 12. – С. 234-237.
6. Tog'ayev, Keldiyor Xamidovich. "TASVIRIY SAN'AT VA UNING MOHIYATI, TUR VA JANRLARI." Innovative Development in Educational Activities 1.6 (2022): 44-50.
7. Bobonazarov S. KOMPOZITSIYA MASHG 'ULOTLARIDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING MUHIM EKANLIGI //Science and innovation. – 2022. – Т. 1. – №. B6. – С. 11-14.
8. Tog'ayev, K. X. (2022). TASVIRIY SAN'AT VA UNING MOHIYATI, TUR VA JANRLARI. Innovative Development in Educational Activities, 1(6), 44-50.